

Fejes Csaba

Keresztély Ágost esztergomi munkatársairól

Keresztély Ágost lelkipásztori munkáját segítő második helynökének, valamint három esperesének rövid bemutatása

Bevezetés

A közép-európai régió és Magyarország XVIII. századi történelmének első évtizedeivel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy egy eseményekkel és harcokkal, ugyanakkor nagy reményekkel és rengeteg munkával járó időszak volt. Ennek az évszázadnak első évtizedére 150 év után végre ki lettek űzve az oszmán megszállók Magyarország szinte egész területéről - Karlócai béke 1699 – és végre elkezdődni látszott egy békésebb, s a magyarországi katolikus egyház szempontjából is egy virágzó korszak.

A magyaroknak a Habsburg seregekkel és magával az uralkodóval I. Lipóttal (1657-1705) való kapcsolata azonban nem alakult kedvezően a felszabadulást követő első néhány esztendőben. Ebben úgy tűnik mindkét félnek komoly felelőssége volt. A magyarok ugyanis az 1683-as Kara Musztafa által Bécs ellen vezetett oszmán hadjárat során szinte mindannyian az agresszorok oldalára álltak, nem csak passzív támogatással, hanem katonai segítséget is nyújtva.¹ Ennek a magyar-oszmán „szövetségnek” meghatározó alakja volt Thököly Imre, aki végül az oszmánokkal egyetemben csúfos kudarcot vallott. Ezzel a magyarok egy időre sajnos eljátszották a Habsburg császár bizalmát.

Azonban a magyaroknak is voltak jogos sérelmeik a Nyugatról érkező felszabadítókkal szemben. A szegényebb rétegeknek sokat kellett szenvedniük az oszmán háborúk alatt és után is a császári seregek vezetőinek kegyetlenkedései és kizsákmányoló magatartása miatt.² A magyar rendek pedig azért lettek egyre elégedetlenebbekké, mert I. Lipót császár az 1681-es soproni országgyűlésen megfogalmazott törvényekkel mit sem törődve fenntartotta a rendeleti kormányzást, nem akarta egyesíteni Magyarországot Erdéllyel, illetve arra hivatkozva, hogy ő szerezte vissza az országot saját seregével,

---

¹ vö.: SZAKÁLY, F., *Virágkor és hanyatlás 1440-1711*, Háttér Lap- és Könyv Kiadó, Budapest 1990, 283.

² vö.: SZAKÁLY, F., *Virágkor és hanyatlás 1440-1711*, Háttér Lap- és Könyv Kiadó, Budapest 1990, 297.

figyelman kívül hagyta Magyarország rendi alkotmányát, amelyeket az ő elődei alapvetően tiszteletben tartottak.³

A rendi sérelmekből és az egyszerűbb rétegek komoly szenvedéseiből táplálkozó konfliktus egyre inkább elmérgesedett a Habsburg ház és a magyarok között, amelynek az lett a következménye, hogy 1703-ban kitört az egészen 1711-ig tartó II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem által vezetett szabadságharc. Ez a szabadságharc annak ellenére húzódott el viszonylag sokáig, hogy a harcoló feleket katonai szempontból egy lapon sem lehetett említeni, annyira nagy fölényben voltak a császári seregek.

Ezen harcok elhúzódásának elsősorban az volt az oka, hogy I. Lipót és később utóda I. József (1705-1711) császár seregeinek nagy része a spanyol örökösödési háború miatt Nyugaton volt lekötve, hiszen XIV. Lajos francia király (1643-1715) seregeivel kellett harcolniuk, amely korának egyik, ha nem a legjobb és legmodernebb katonai alakulata volt. Ezek mellett elmondható okként az is, hogy XIV. Lajos – azért, hogy megossza a Habsburg erőket – egészen 1711-ig anyagilag és kis mértékben katonailag is támogatta Rákóczit.

A magyarországi katolikus klérus döntő többsége természetesen a Habsburg uralkodó pártjára állt a szabadságharc ideje alatt, ez alól csak Telekessy István egri püspök és néhány címzetes püspök volt kivétel, azonban ők is hamarosan visszatértek a császáriak oldalára.⁴ A magyarországi katolikus egyházfők Habsburg-pártiságának oka egyfelől az azonos hiten lévő uralkodóval való szolidaritás lehetett, másfelől pedig annak a realitásnak a pontos ismerete, hogy az oszmán veszély még nem múlt el egészen és a Habsburgok szövetsége és serege nélkül nem verhettek volna vissza egy esetleges újabb offenzívát.

Ezen tények mellett ugyanakkor fontos hangsúlyoznunk azt is, hogy ez a szolidaritás és hűség nem jelentett vak engedelmességet, amit többek között az is bizonyít, hogy a magyarországi főpapok számtalan alkalommal jelezték az uralkodók felé: vannak jogos sérelmeik a magyar rendeknek, a magyar embereknek és egyébként nekik is.⁵ Ennek a magyar klérus által képviselt és realitásokkal tisztában levő „harmadik hangnak” komoly szerepe lehetett abban, hogy az 1711. április 29-én Szatmáron megkötött béke egy élhető és kiegyensúlyozott kompromisszumon alapuló megegyezés lett a Habsburgok és a magyar rendek között.

---

³ vö.: SZAKÁLY, F., *Virágkor és hanyatlás 1440-1711*, Háttér Lap- és Könyv Kiadó, Budapest 1990, 297-298.

⁴ vö.: BAHLCKE; J., *A Magyar Püspöki Kar és a Habsburg Monarchia – Együttműködéstől a konfrontációig (1686-1790)*, METEM, Budapest 2013, 167.

⁵ vö.: BAHLCKE; J., *A Magyar Püspöki Kar és a Habsburg Monarchia – Együttműködéstől a konfrontációig (1686-1790)*, METEM, Budapest 2013, 167-169.

A szatmári béke megkötését követően beköszöntött a várva várt béke és biztonság Magyarország határain belül és alapvetően kívül is. Keresztély Ágost pedig a rá jellemző agilitással még abban az esztendőben hozzá is fogott az esztergomi főegyházmegye újjáépítésének munkálataihoz. Ennek első lépéseként, még az év utolsó hónapjában december 2-án rendelkezett arról, hogy a helynök – Gyerkényi Pyber László – vezetésével végezzenek *visitatio canonica*-t az egyházmegyében.⁶ Ezen kánoni látogatások eredményeinek megismerése és kiértékelése után, az azok által kijelölt úton küzdött Keresztély Ágost a magyar katolikus egyház jogaiért és rengeteget tett az esztergomi főegyházmegye újjáépítéséért és felvirágoztatásáért.⁷ Keresztély Ágostnak ebben a tevékenységében voltak segítségére a helynökei és egyházmegyéjének esperesei.

Mivel egy megelőző publikációban már kimerítően foglalkoztam az érsek első helynökének Gyerkényi Pyber Lászlónak éltevel és munkásságával, ezért a most következő néhány oldalon Keresztély Ágost helynökei közül csupán a másiknak - Spáczay Pálnak - életútját és tevékenységét fogom röviden ismertetni.

Spáczay Pál általános helynökön kívül még az 1713-1715 között tartott *visitatio canonica* során Keresztély Ágost segítségére lévő három kanonokkal és esperessel fogok foglalkozni, név szerint Pongrácz Imrével, Petróczy Tamással, valamint Csík-Karczfalvi Mártonffy Györggyel, abból a célból, hogy betekintést nyerjünk egy olyan időszak papjainak küzdelmeibe, tevékenységébe és szolgálatába, akik sokban hozzájárultak a magyarországi katolikus megújulás előkészítésének, s akik a napjainkban szolgáló lelkipásztorok előtt is példaképként állhatnak.

Az esztergomi főszékesegyházi káptalan

Az esztergomi főszékesegyházi káptalanról azért fontos néhány adatot közölnünk, hogy ezen ismeretek által jobban át tudjuk látni, a dolgozatban szereplő személyek miként is jutottak előre az egyházmegyei ranglétrán; s világosabban értsük, ki milyen hivatali szinten tudott hozzájárulni az egyházmegye újjáépítéséhez. Ezen személyek abban is példaképek számunkra, hogy miként is lehet a kezünkben lévő hatalmat mások felemelésére és építésére felhasználni. Ehhez a nagyon rövid áttekintéshez a Magyar Katolikus Lexikon vonatkozó szócikkét használtam fel.

⁶ vö.: Prímási Levéltár (PL), *Archivum Ecclesiasticum Vetus* (AEV), Esztergom, 2012, 2128/1, 1.

⁷ vö.: BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 328.

Ebben a szócikkben azt olvashatjuk, hogy az esztergomi főszékesegyházi káptalant az esztergomi érsekséggel együtt alapították, vagyis I. Szent István (997-1038) királyunk uralkodásának kezdetén. A cikkely leírja a káptalani helyek rangsorát is. E szerint az első helyen a nagyprépost volt, őt követték az olvasókanonok, az éneklőkanonok, majd pedig az őrkanonok. Utánuk következett a szentgyörgymezei prépost, a szentistvánvári-, majd pedig a szenttamáshegyi prépost. Őket követték a rangsorban a nyitrai, nógrádi, honti, barsi, komáromi, sasvári, gömöri, zólyomi és a tornai főesperesek, s az ezen felül kinevezett kanonokok.⁸

Ez volt tehát a XVIII. század elején is a kanonokok rang szerinti sorrendje, ami a megszállások és háborús helyzetek miatt sokszor inkább névleges címet jelentett - igaz javadalmakkal együtt -, mint konkrét jelenlétet az adott területen. A következő néhány oldalon vizsgált személyek és életutak esetében felfedezhető lesz ezek alapján az, hogy fokozatosan haladtak előre az egyházmegyei ranglétrán, s ezzel együtt a feladataik is sűrűsödtek, amelyek teljesítésében tisztességesen és példásan helyt tudtak állni.

Spáczay Pál, Keresztély Ágost második helynöke

Spáczay Pál (1678-1751) famíliájáról annyit tudhatunk biztosan, hogy egy ősi magyar család volt hosszú időre visszanyúló történelemmel. A család alapítójáról egy bizonyos Spáczay Gethről a XIII. század végén írnak először a korabeli dokumentumok. Azt is tudjuk még a családról, hogy Pozsony megyéből származott. A család később Mátyás királytól kapott nagyobb birtokot 1489 körül. Pál édesapja Spáczay János, édesanyja pedig Kászoni Bornemissza Zsófia volt.⁹ A Spáczay család Korompai ága férfiágon Pál 1751-ben bekövetkezett halálával kihalt. A Spáczay család részletesebb történetéről bővebben Nagy Iván összefoglaló művében tájékozódhatunk.¹⁰

Spáczay Pál éltének főbb állomásaival Kollányi Ferenc, illetve Csepregi Zoltán foglalkoznak a korszak papjait összegző könyveikben.¹¹ Az alábbiakban a tőlük szerezhető megbízható információk alapján vázolom az általános helynök életének és működésének fontosabb állomásait.

⁸ vö.: DÉKÁNY, V., *Az esztergomi főszékesegyházi káptalan*, MKL, III., SZIT, Budapest, 1997, 354.

⁹ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327.

¹⁰ vö.: NAGY, I., *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal X.*, Ráth, Pest, 1862, 323-328.

¹¹ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327-328; CSEPREGI, Z., *Die Hungarica Sammlung der Franckeschen Stiftungen zu Halle*, MTA Könyvkiadó és Információs Központ, Budapest, 2015, 934.

Spáczay Pálról ezen beszámolók alapján annyit tudunk biztosan, hogy 1678-ban született Bazinban (Pezinok).¹² Gyermekkoráról sajnos nincs semmilyen adatunk, annyit azonban jogosan feltételezhetünk, hogy szülei jól gondoskodtak fizikai, valamint szellemi fejlődéséről, hiszen nemesi származású, illetve vagyonos emberek lévén volt rá lehetőségük. A fenti állítást bizonyítja az a biztos ismeretünk Pálról, hogy 1696-1702 között Rómában, a Collegium-germanico-hungarico-ban végezte teológiai tanulmányait.¹³ Az, hogy hat éven keresztül Rómában végezte tanulmányait, alátámasztani látszik Spáczay Pál szellemiek tekintetében való rátermettségét is.

Miután Spáczay Pál 1702-ben befejezte Rómában végzett teológiai tanulmányait, hazajött és Diószegen lett plébános. Ezt követően néhány évvel 1708-ban pozsonyi, 1709-ben pedig esztergomi kanonok lett, s még ebben az esztendőben február 19-én elnyerte a madocsi apáti címet is. 1711. november 25-én komáromi főesperessé lépett elő, azt követően nem sokkal - 1713-ban - pedig örkanonokká, s 1719. március 29-én szenttamási préposttá nevezte ki őt püspöke.¹⁴

A Rákóczi szabadságharc idején úgy tűnik először a lázadók oldalán volt, azonban nem sokkal később – a katolikus klérus többségéhez és a realitásokat tisztábban átlátókhoz csatlakozva - a Habsburgok oldalára állt, amivel még Bercsényit is megbotránkoztatta. Ezzel kapcsolatban a kuruc vezér a következőképpen fogalmazott egyik 1708. augusztus 26-án keltezett levelében: „... rettenetes dolog - úgymond - azt nem hittem volna soha is: Spatay labanczá lett, pedig még eleiben ment a németnek...”¹⁵

Azzal kapcsolatosan, hogy Spáczayt pontosan mi vitte rá az átpártolásra - az érdek és a számítás, vagy az életveszély elmúlt, s a józanság - nem tudjuk, annyi bizonyosnak tűnik, hogy az azt követő esztendőben komolyan haladt előre az egyházi ranglétrán, ami arra utal, hogy nem kellett nagyon bizonygatnia Habsburg-párti elköteleződésének hitelességét.

A Rákóczi szabadságharc éveit követően 1720 körül – sajnos pontos információink nincsenek – arbei címzetes püspökké nevezte ki Spáczayt az uralkodó. Ez a kinevezés azonban nem vont maga után felszentelést, ugyanis a dalmáciai elenyészett püspöki székekre kinevezett címzetes, vagy választott püspököket nem szentelték püspökké, ez csupán egy elismerési forma volt akkoriban.

¹² vö.: CSEPREGI, Z., *Die Hungarica Sammlung der Franckeschen Stiftungen zu Halle*, MTA Könyvkiadó és Információs Központ, Budapest, 2015, 934.

¹³ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327.

¹⁴ vö.: UO.

¹⁵ vö.: UO.

Az öt megelőző vicarius generalis-nak, Gyerkényi Pyber Lászlónak 1719-ben bekövetkező halálát követően lett káptalani- és általános helynök az esztergomi főegyházmegyében. Ezzel abban az évben ő lett Keresztély Ágost második általános helynöke az esztergomi főegyházmegyében.¹⁶

Több forrásunkban is olvashatunk¹⁷ arról Spáczay Pállal kapcsolatban: olyan jól és megbízhatóan végezte általános helynöki szolgálatát, hogy Keresztély Ágost 1725-ben bekövetkező halála után az utód Esterházy II. Imre érsek (1664-1746) is őt jelölte ki erre a tisztségre. Spáczay Pál Esterházynak sem okozhatott csalódást az egyházmegye ügyeinek intézését illetően, hiszen 1751-ben bekövetkező haláláig ő volt a vicarius generalis Esztergomban.

Csepregi Zoltán jóllehet az ő gyűjteményében azt írja, hogy Spáczay csupán 1745-ben lett esztergomi általános helynök,¹⁸ ennek ellentmondani látszik többek között egy 1731-ben írt levél, amelyben az író Spáczay Pált egyebek mellett, mint „vicarius generalis Strigonii-t” szólítja meg.¹⁹ Kollányi Ferenc még feljegyezte Spáczay Pálról, hogy halála előtt végrendeletében „alapítványt tett” egyfelől Bazinnak – az ő szülőfalujának - káplántartásra, valamint a spáczai templomnak és az ottani plébánosnak.²⁰ Ezzel a gesztusával anyagiakban is támogatta a szívének családi okokból kedvesebb plébániákat és azok papjait, s ezáltal a települések lakóinak lelki megújulását is.

A fentebb leírtak alapján láthatjuk, hogy Keresztély Ágost helynökeivel szembeni elvárásainak Spáczay Pál is - akárcsak Gyerkényi Pyber László - tökéletesen megfelelt. Tudjuk ugyanis Keresztély Ágostról, hogy minden munkatársától először is a szorgalmas, pontos és hozzáértő munkát várta el. Spáczay Pál Rómában szerzett képzettsége alapján tökéletesen megfelelt ennek az elvárásnak. Az érsek elvárta továbbá azt is, hogy munkatársai ebben a rendkívül összetett korszakban minden szempontból - egyházi és politikai – megbízhatóak legyenek, s láthatjuk, hogy Spáczay Pál a szabadságharc idején bizonyította a Habsburg házhoz való hűségét.

A fenti elvárásain kívül Keresztély Ágostnak – ügyes diplomáciai érzékkel - arra is volt gondja, hogy olyan segítőköt válasszon, akiket a magyarok is elfogadnak. Ehhez

¹⁶ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327.

¹⁷ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327.; BEKE, M., *Esztergomi érsekek 1001-2003*, SZIT, Budapest, 2003, 328.

¹⁸ vö.: CSEPREGI, Z., *Die Hungarica Sammlung der Franckeschen Stiftungen zu Halle*, MTA Könyvkiadó és Információs Központ, Budapest, 2015, 934.

¹⁹ vö.: Arcanum, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/16935>, 39.

²⁰ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327.

leginkább a magyar származás volt szükséges, aminek az ősi magyar családból származó Spáczay szintén maradéktalanul megfelelt.

Az eddig leírtak alapján elmondhatjuk tehát Spáczay Pálról, hogy nem csak minden szempontból alkalmas, de egyben lelkiismeretes és szorgalmas általános helynöke is volt Keresztély Ágostnak. Spáczay Pál nagy hasznára volt tehát a Német-Római Birodalom ügyeiben aktívan részt vállaló és ezért gyakran Magyarországtól távollévő érseknek, főleg pedig az esztergomi főegyházmegyének.

Pongrácz Imre esperes, esztergomi kanonok

Óvári és Szent-Miklósi Pográc Imre (1654-1725) életének és munkásságának ismertetéséhez ezúttal nem Csepregi Zoltánnak, hanem Némethy Lajosnak a művét, valamint Kollányi Ferenc könyvét használom fel elsődleges forrásokként.²¹ Ezen könyveken kívül Pongrácznak az 1713-1715 közötti *visitatio canonica* lebonyolításában játszott szerepe ismertetéséhez pedig az Esztergomi Prímási Levéltárban őrzött *visitatio-s* jegyzőkönyveket használtam forrásként.²²

Ezen alkotások olvasása közben megtudhatjuk Pongrácz Imréről, hogy ő is egy magyar nemesi család sarja volt. A családjáról Nagy Iván könyve informál bennünket kicsit részletesebben.

Pongrácz Imréről mindkét forrásunk egybehangzóan állítja, hogy 1654. augusztus 5-én született a Szepes megyében található Nedeczén. Kollányi Ferenc arról is informál bennünket, hogy Pongrácz Imre édesanyját Dessewffy Annának, édesapját pedig Óvári és Szent-Miklósi Ferencnek hívták.²³

Pongrácz gyermekkoráról sajnos ebben az esetben sem tudunk érdemi adatokkal szolgálni, mert egyik forrásunk sem oszt meg velünk információkat életének erről a periódusáról. Azt nála is sejteni lehet, hogy szülei jó nevelőknek bizonyultak, mert egészségben megélte a felnőtt kort, sőt tanulmányait ő is magasabb fokon végezhetette.

²¹ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 327; NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894 869-870.

²² vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/1-11.

²³ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 301.

Kollányi Ferenc megjegyezte, hogy Imre tanulmányait java részt György nevű nagybátyja támogatta, aki egyébként esztergomi nagyprépost és váci püspök is volt.²⁴

Pongrácz Imre úgy tűnik meg tudta hálálni a belé vetett bizalmat, amit az a feljegyzés is bizonyít, mely szerint egy nyilvános vita alkalmával annyira megnyerte az akkori egri püspök tetszését, hogy rögtön megtette őt egyik kanonokjává.²⁵ A saját püspöke is felismerte a benne rejlő lehetőségeket, ugyanis a tehetséges tanulót a filozófiai tanulmányai befejezése után – amit egyébként Nagyszombatban abszolvált²⁶ - kiküldte Rómába, hogy ott képezze magát teológiából.

Pongrácz Imre ennek a püspöki rendelkezésnek engedelmeskedve 1675-1678 között a Collegium-germanico-hungarico-ban végezte teológiai tanulmányait, akárcsak néhány évtizeddel később Spáczay Pál. Amikor a teológiai tanulmányait is befejezte, elérkezett az idő, hogy annak rendje és módja szerint 1678 augusztusában felszenteljék Pongrácz Imrét ugyancsak Rómában. Az újmiséje egy nagyon szép ünnep lett, ugyanis 1678. augusztus 5-én – a huszonnegyedik születésnapján - mutatta be első szentmiséjét a Santa Maria Maggiore-ban; amely nap egyben a bazilika búcsúja is volt.²⁷

Ezek után jogosan gondolhatnánk azt, hogy Pongrácz Imre egy fényes karrier kezdetén volt, aminek ő maga is a kiteljesítésén dolgozott a későbbiekben. Azonban ez nem így történt. Kollányi és Némethy is feljegyzik, hogy ő miután szentelése után nem sokkal hazatért, önként lemondott a kanonoki javadalmáról és kérte püspökét – Szelepcsény Györgyöt -, hogy plébános lehessen és inkább a lelkipásztorkodással foglalkozhasson.²⁸

Pongrácz Imre ezen kérésének főpáztora eleget is tett, így 1681-1684 között Sárfőn lett plébános. Plébánosi éve alatt 1682-ben bárói rangra emelkedett testvérével együtt.²⁹

1685-ben esztergomi kanonokká és honti főesperessé nevezték ki, néhány évvel később pedig már nyitrai főesperessé lett. 1695-ben barsi főesperes, majd 1697-ben fárói címzetes püspökké nevezte ki őt az uralkodó, ami szintén csak egy rang volt, mint az előzőekben láttuk Spáczay Pál esetében. A Rákóczi szabadságharc idején, 1709. december 8-án Keresztély Ágost megfosztotta Pongrácz Imrét javadalmaitól, mivel nem jelent meg nála a kijelölt időpontban, s így azt feltételezte róla, hogy az erdélyi fejedelem oldalán áll. Ez a

²⁴ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 301-302.

²⁵ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 869.

²⁶ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 302.

²⁷ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 869.

²⁸ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 302.

²⁹ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 869.

konfliktus úgy tűnik hamar rendeződött, mert Pongrácz nem sokkal később visszakapta javadalmait és 1711 októberében már éneklőkanonokká lett előléptetve.³⁰

Feljegyezték Pográczról, hogy még idős korában is, amikor komoly rangokkal, javadalmakkal rendelkezett és nagy megbecsülésnek örvendő visszatekintett addigi életére, legszívesebben négy évig tartó plébánosi szolgálatára emlékezett vissza.³¹

Hosszú betegség után 1725-ben halt meg Szepesen. Pongrácz Imre jóllehet a képzettsége, rangja, és előkelő magyar származása megvolt hozzá, mégsem lett Keresztély Ágost helynöke, csupán kanonokja és esperese. Ennek sok oka lehetett, például az, hogy ő maga nem akart ilyen karriert befutni. Inkább szeretett volna a lelkipásztorkodásban kiteljesedni, mint egy hivatalban szolgálatot teljesíteni. Emellett egy fontosabb szempont lehetett az, hogy a Habsburg-ház, illetve Keresztély Ágost iránti maradéktalan lojalitásának kérdése nem tisztázódott le minden kétséget kizáróan 1711 után sem. Erről biztos információink nincsenek, így csak a találgatás marad.

Az azonban egészen biztos, hogy az 1713-1715 között megtartott esztergomi *visitatio canonica* során rengeteget segített Keresztély Ágostnak és ezáltal az esztergomi egyházmegyének. A *visitatio*-s dokumentumokban ugyanis több alkalommal találkozhatunk Pongrácz Imre névvel, mint aki a *visitatio*-kat végezte például Magyarország akkori fővárosában, Pozsonyban.³² A jegyzőkönyvek részletessége és pontossága tanúskodik arról, hogy Pongrácz Imre milyen lelkiismeretesen és pontosan teljesítette a rábízott szolgálatot 1713-1715 között is.

A *visitatio*-hoz kapcsolódó levelezéseiből is kitűnik, hogy Pongrácz Imre nem csak a város háborút követő anyagi helyzetével kapcsolatban nézett utána mindennek nagyon alaposan, hanem figyelme volt a lelkipásztorkodás alakulására, valamint a protestánsokkal való konfliktusok pontos megismerésére is nagy gondot fordított; hiszen ezek feltérképezése után lehetett megtalálni a legoptimálisabb megoldásokat, esetleges kompromisszumokat.

Pongrácz Imrével kapcsolatban szintén elmondhatjuk, hogy Keresztély Ágost főbb kritériumainak ő is maradéktalanul megfelelt, hiszen jól képzett, szorgalmas és szolgálatkész pap volt, valamint ő is ősi magyar származással dicsekedhetett. Pongrácz Imre a szolgálatkészségével és lelkiismeretességével példakép lehet a mai lelkipásztorok számára is.

³⁰ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 870.

³¹ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 302.

³² vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/2, 48.

Petróczy Tamás esperes, esztergomi kanonok

Petróczy Tamás volt Hont megyében, aki a Keresztély Ágost féle visitatio-s folyamatokat segítette 1713-ban. Az ő életével és munkásságával kapcsolatos információk szintén Kollányi Ferenc összeállításában és Némethy Lajos könyvében található meg leginkább. Érdekesség azonban, hogy Nagy Iván nemesi családokat összefoglaló művében találkozhatunk a Petróczy család említésével, amelynek két tagja a Rákóczi szabadságharc idején az erdélyi fejedelem tábornokainak sorában volt megtalálható, Tamásról mégsem olvashatunk. Az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdésre néhány oldallal később még vissza fogunk térni.

Petróczy Tamás felmenőiről nem tudunk semmit, csak annyit, hogy Hont megyében született Némethi községben. A rendelkezésre álló adatok alapján, csak a halálának ismerjük pontos dátumát: 1714. augusztus 19.³³ Emellett még azt is biztosan tudjuk, hogy Petróczy Tamás 41 éven át működött lelkipásztorként.³⁴ Azt is tudjuk róla, hogy 1710-ben iktatták őt kanonokok közé. Ezekből a rendelkezésre álló adatokból azonban nagy biztossággal kiszámíthatjuk, hogy 1669-ben szentelték pappá, amelyre általában növendékek 23-25 éves kora körül került sor. Ezek alapján Petróczy Tamás születésének legvalószínűbb időpontja 1644-1646 közötti időintervallumra tehető.

A forrásaink megegyeznek abban, hogy filozófiai tanulmányait a Szent Istvánról nevezett szemináriumban végezte, a teológiai tanulmányait a morális kurzussal együtt pedig a Bécsben található Pázmáneumban.³⁵ Tanulmányait 1669-ben fejezte be és még abban az évben kinevezte őt püspöke Nádas plébánosává. Innen 1677-ben Bakabányára került plébánosnak, onnan pedig 1679. április 19-én szülőföldjére Némethibe.³⁶

Itt történt meg vele az a tragikus eset, hogy a nagy oszmán offenzíva idején 1684-ben a törökök feldúlták Némethit is és magát Petróczyt is elfogták. A plébániát kifosztották, s őt, mint plébánost megverték, és elrabolták. Úgy tudjuk, hogy csakis a török sereg vezérének irgalma folytán menekült meg a haláltól Petróczy, aminek 75 darab arany kifizetése volt az ára, s amelyet magának Petróczynak kellett valahogy összekoldulnia. Nem tudjuk pontosan, hogy az oszmán háború alatt átélt megrázkódtatások milyen hatással voltak rá, de könnyen

³³ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 855.

³⁴ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 330.

³⁵ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 855.

³⁶ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 330.

elképzeltető, hogy a két súlyos fejsérülése mellett komoly lelki megrázkódtatást is jelentett ez Petróczy Tamásnak.

Ezen szenvedések elmúlása után 1689-ben Polonka plébánosa lett. Onnan néhány hónappal később visszatért régebbi plébániájára Nádasra, ahonnan 1692-ben ismét Némethibe ment plébánosnak. Ugyanebben az esztendőben kinevezték alesperessé is.³⁷

Némethy Lajos az ezzel kapcsolatos információkat azzal egészíti ki, hogy Petróczy 1692-ben Némethi mellett megkapta Szebeléb település lelkipásztori ellátásának kötelezettségét is. Ezen kívül szintén csak Némethy Lajos említi meg, hogy 1699-ben Petróczy Tamást küldték ki a selmecbányai plébánia iurisdictiono-val kapcsolatos problémájának kivizsgálására.³⁸

Petróczy Tamás életének utolsó évtizedével kapcsolatban annyit tudunk biztosan, hogy 1704-ben kinevezték budai apáttá, valamint – Kollányi Ferenc szerint - 1710. december 8-án esztergomi kanonokká, és honti főesperessé. Ezt Némethy itt is annyiban pontosítja, hogy Petróczy Tamás 1710. október 8-án lett esztergomi kanonok, és még abban az évben december 8-án nevezték ki őt honti főesperessé.³⁹ Ezekon kívül forrásaink azt is megemlítik még, hogy *Politia parochorum* címmel könyvet is írt Petróczy abból a célból, hogy a korabeli hitszónokok munkáját segítse. Tudjuk jól, hogy ez abban a korban igen szükséges volt, hiszen a protestáns hitszónokokkal komoly vitákat kellett folytatni, melyhez szükség volt az ezzel kapcsolatos ismeretekre.

Mindkét forrásunk, valamint a *visitatio*-s dokumentumok⁴⁰ is megerősítik, hogy Hont megyében Petróczy Tamás végezte el az egyházlátogatásokat 1713-ban, meglehetősen alapos munkát végezve. Ez azért is tekinthető komoly teljesítménynek, mert Petróczy ekkor már nagyon idős volt – több, mint hetven esztendő -, s egy évvel később 1714. augusztus 19-én meg is halt. Némethy Lajos még annyival egészítette ki a fenti információkat, hogy Bécsben hunyt el a honti főesperes és kanonok.⁴¹ Mindkét forrás egyértelműen ír arról, hogy Petróczy lelkiismeretesen szolgálta egyházmegyéjét 41 éven keresztül, amiért mindenképpen megbecsülést érdemel az utókortól.

³⁷ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 855.

³⁸ vö.: UO.

³⁹ vö.: UO.

⁴⁰ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/4 98.; 2128/5 85.

⁴¹ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 855.

A *visitatio canonica* jegyzőkönyveiben Petróczy Tamástól két levelet⁴² találtam, amelyeket Keresztély Ágostnak írt, mindkettőt 1713-ban Hont megye látogatása közben. Ezt a tényt egy valamivel később keletkezett jegyzőkönyv is megerősíti.⁴³

Ezen levelek tanulmányozása közben arra lettem figyelmes, hogy amikor a címzettnek - Keresztély Ágostnak – felsorolja a titulusait, mindkét esetben eltér a többiek által használtaktól, vagyis a hivatalos címzésektől.

Az első levélben a bíborosi cím említésekor hangsúlyozza Petróczy, hogy Keresztély Ágost szász bíboros: „*Cardinalis de Saxonia*”.⁴⁴ Ez a többi levélben nincs kihangsúlyozva. A másik levélben pedig különbség a többihez képest, hogy Petróczy Tamás kihagyja először is a kancellári és szekretáriusi címeket, azt, hogy Keresztély Ágost Esztergom Vármegye örökös főispánja, valamint az érsek győri adminisztrátori rangjának említésétől is úgy tűnik, „eltekint”.⁴⁵

Egy érdekes elmélet szerint az ezekben a címzésekben olvasható eltérések érdekes kérdéseket vetnek fel, jelesen azt, hogy mi lehet ennek az oka, illetve lehetett-e ennek valamilyen burkolt üzenet értéke Keresztély Ágost irányába?

Ezen elmélet szerint elképzelhetőnek tűnhet, hogy talán Petróczy Tamás szívében II. Rákóczi Ferenc pártjához állhatott közelebb és ezért hangsúlyozta, hogy Keresztély Ágost nem magyar, hanem szász származású bíboros; s talán ez lehetett az oka annak, hogy a fontosabb magyarországi címeit nem sorolja fel a honti főesperes. Ezt az elméletet alátámasztani látszik az a tény, hogy Rákóczi seregeiben két Petróczy is tábornokként szolgált végig a szabadságharcot. Egy másik ok talán az lehetett, hogy Petróczyban volt még egy sértettség amiatt, hogy annak idején - 1684-ben - saját magának kellett összekoldulnia a váltságdíját.

A tüzetesebb kutatások alapján azonban inkább az tűnik valószínűnek, hogy ez nem helytálló elmélet. Nagy Iván családfa kutatásai ugyanis nem említik meg Tamást a Petróczy család leírásakor, pedig biztos ismernie kellett volna egy akkori esztergomi kanonokot. Emellett azt is bizonyosan tudhatta Petróczy, hogy háború idején nem volt lehetősége az esztergomi érseknek arra, hogy a 72 darab aranyat biztonságban eljuttassa hozzá. Az előző bekezdésben megfogalmazott elmélet ellen szól az is, hogy Petróczy Tamás sok éven át hűséggel szolgált Keresztély Ágostot is és szépen haladt előre ezen évek alatt az egyházi

⁴² vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/4, 98.; 2128/5, 88.

⁴³ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/11, 163.

⁴⁴ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/4, 98.

⁴⁵ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/5, 88.

ranglétrán. Az már csak hab a tortán, hogy Petróczy a Pázmáneumban végzett és Bécsben halt meg, ami szintén a németbarát voltát támasztja alá.

Ezek alapján nagy biztonsággal elmondható, hogy az érsek szász voltának kiemelése és a második levél címzéseinek hiányos volta inkább az arra a korra jellemző háború utáni kaotikus állapotoknak és a tisztázatlan viszonyoknak, valamint Petróczy Tamás idős korának – ekkor több, mint 70 éves - írható a számlájára.

Csík-Karczfalvi Mártonffy György

Csík-Karczfalvi Mártonffy Györgyről szintén Kollányi Ferenc és Némethy Lajos műveiből, valamint az 1713-1715 közötti esztergomi *visitatio canonica* jegyzőkönyveiből értesülhetünk. Mártonffy György családjáról pedig Nagy Iván ismert művének olvasása által tájékozódhatunk.

A három könyv és a *visitatio*-s forrás rögtön elbizonytalanít bennünket Mártonffy György teljes nevével kapcsolatban. Kollányi ugyanis azt írja, hogy Csik-Harczfalvai Mártonffy Györgynek⁴⁶ hívták az egykori erdélyi püspököt. Ezzel szemben Némethy azt írja, hogy Csík-Karczfalvi Mártonffy György⁴⁷ volt a teljes neve, míg a *visitatio*-s forrásokban csak Georgius Martonffy-t olvashatunk.⁴⁸ Nagy Iván az ő művében Csík-Karczfalvai Mártonffy Györgynek nevezi az erdélyi főpapot.

Ezen adatok mérlegelése után elmondhatjuk, hogy Nagy Iván műve tűnik a leghitelesebb forrásnak a név helyes használatának kérdésében, hiszen ennek a könyvnek fő célja a családok azonosítása, így a nevek autentikus volta a szerző kiemelt céljai között lehetett. A *visitatio*-s iratokban pedig jegyzőkönyvi aláírások találhatók, amelyeknél nem volt fontos, hogy minden egyes nevüket leírják a kánoni látogatást végzők. Azt is tudjuk, hogy Csíkkarczfalva ma is létező település, amely falu egyben a püspök születési helye volt.

Csík-Karczfalvi Mártonffy György famíliájával kapcsolatban nagy bizonyossággal nem tudjuk állítani, hogy az egyébként erdélyi nemesi Csík-szent-györgyi családdal rokonságban állt volna. Elképzelhető ugyan, de erre Nagy Iván sem talált egyértelmű bizonyítékot.⁴⁹ A könyv csupán Györgyöt emeli ki a családnak ebből az ágából, aki 1713-ban

⁴⁶ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 323.

⁴⁷ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 771.

⁴⁸ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/2

⁴⁹ vö.: NAGY, I., *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal X.*, Ráth, Pest, 1862, 353.

lett esztergomi kanonokból erdélyi püspök, s még azt is megjegyzi, hogy őt nevezték először liber bárónak.⁵⁰

A másik két könyv mondhatni szokott módon nem említi a gyermekkorát, sem azt, hogy Mártonffy mikor született. Csupán annyit említenek, hogy Erdélyben született és a Pázmáneumban végezte teológiai tanulmányait. Mártonffy első helyezését kapcsolatban Némethy kicsit pontosabban írja le azt, hogy György 1688-ban lett kinevezve Vásárút plébánosává, azonban ekkor még a Pázmáneum növendéke volt.⁵¹ Erre a viszonylag korai dispozióra valószínűleg az akkori komoly mértékű paphiány miatt lehetett szükség. Azonban azt is tény, hogy ezt a korai időpontot kérdőjellel kell kezelnünk, hiszen más források szerint Mártonffy felszentelésére 1691-ben került csak sor.⁵² Érdekességként megjegyezzük még, hogy a Bécsi Pázmáneum című könyv Mártonffy Györgyöt, mint a papnevelő intézet kiemelt tehetségű növendékét említi egyik fejezetében.⁵³

Mártonffy Györgyről még azt is tudjuk, hogy 1691-ben Felső-Szelibe helyezte őt püspöke, ahol a plébániájának területéhez tartozó Vezekényben új templomot építtetett.⁵⁴ Körülbelül tíz évvel később Szempesre helyezték át Mártonffyt. Ezt követően nem sokkal 1703. június 22-én pozsonyi kanonokká nevezték ki, majd pedig 1707. november 25-én az aradi prépostság elnyerésével tagja lett az esztergomi káptalannak.⁵⁵

Mindkét könyv leírja Mártonffy Györgyről, hogy 1708-ban Nagyszombat vezetői megválasztották a város plébánosának. Ebben az esztendőben történt az is, hogy a városban található Szent Miklós templomban a Boldogságos Szűz Mária képe elkezdett könnyezni, amelynek Mártonffy György személyesen is tanúja volt. Erről a csodáról egy évvel később könyvet is írt a plébános.⁵⁶

Az ezt követő néhány évben folyamatosan haladt előre a ranglétrán Mártonffy, ugyanis 1709 februárjában barsi, 1711 decemberében nyitrai főesperessé, 1712 decemberében pedig szentistváni préposttá nevezték ki.⁵⁷

Az 1713-1715 közötti *visitatio canonica*-ról szóló jegyzőkönyvek azzal egészítik ki Mártonffy György életével kapcsolatos eddigi ismereteinket, hogy ő a fentebb már bemutatott

⁵⁰ vö.: NAGY, I., *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal X.*, Ráth, Pest, 1862, 354.

⁵¹ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 771.

⁵² vö.: FERENCZI, S., *A gyulafehérvári (erdélyi) főegyházmegye történeti papi névtára*, Budapest-Kolozsvár, 2009, 337.

⁵³ vö.: ZOMBORI, I., *Bécsi Pázmáneum*, Budapest, 2002, 173.

⁵⁴ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 771.

⁵⁵ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 323.

⁵⁶ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 772.

⁵⁷ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 324.

Pongrácz Imrével együtt Keresztély Ágost utasítása szerint Pozsony városának visitatio-jában segített 1712 januárjában és februárjában.⁵⁸

III. Károly német császár és magyar király (1711-1740) 1713-ban erdélyi püspökké nevezte ki Mártonffy Györgyöt, aki azt követően az ottani katolikusok hitéletének felélesztésére szentelte szinte minden idejét. Ennek keretében visszavett templomokat például az unitáriusoktól, új templomokat építtetett a saját költségén, valamint két új kanonoki stallumot is alapított Erdélyben.⁵⁹

Mártonffy György 1721. szeptember 5-én halt meg Gyulafehérváron és ott is temették el.⁶⁰ Végrendeletében nagy összeget ajánlott fel különböző jótékony célokra.

Az ő életének története által is felismerhető tehát, hogy egy komolyan felkészült, jó lelkiismerettel és becsületesen dolgozó lelkipásztor volt Mártonffy György, aki megérdemelte nemcsak Keresztély Ágost, de a király bizalmát is. A visitatio-s jegyzőkönyvek is megerősítik a fenti állításokat. Ezen pozitív tulajdonságai mellett még fontos megjegyeznünk azt is, hogy Mártonffy György nem csak jó hivatalnok volt, de nagyvonalú és jó szívű adakozó is, aki nem csak kiadta a feladatokat, hanem annak költségeit saját vagyonából is igyekezett fedezni. Méltó ő is arra, hogy büszkeséggel emlékezzünk meg róla.

Összegzés

Ebben a rövid áttekintésben arra törekedtem, hogy összeszedjem, kik voltak Keresztély Ágost segítségére annak egyházmegújító és újjáépítő tevékenységében, hiszen már a publikáció elején megállapítottuk, hogy ezt a munkát egyedül nem tudta volna teljesíteni, mert ő maga is számtalan egyéb kötelességnek kellett, hogy eleget tegyen.

A szolgálatban elsősorban az általános helynökei segítették az érseket, akik nem csak alkalmasak voltak erre a szolgálatra, de lelkiismeretes és alázatos szőlőmunkásokként szolgálták a lelkek javának ügyét Esztergomban. Ezek közül a helynökök közül ebben a publikációban az időben második általános helynököt, Spáczay Pált emeltem ki. Spáczay Pál tökéletesen megfelelt minden követelménynek, amit Keresztély Ágost elvárt munkatársaitól, olyannyira, hogy még a következő esztergomi érsek is számított rá, mint vicarius generalis-ra.

⁵⁸ vö.: PL, *AEV*, 2012, 2128/2, 45; 48; 56.

⁵⁹ vö.: KOLLÁNYI, F., *Esztergomi kanonokok 1100-1900*, Esztergom, 1900, 324.

⁶⁰ vö.: NÉMETHY, L., *Series parochiarum et parochium Archi-Dioecesis Strigoniensis*, Strigonii, 1894, 772.

Láthattuk azt, hogy az általános helynökök mellett az esperesek is nagy segítségére voltak Keresztély Ágostnak főleg az 1713-1715 közötti *visitatio canonica* idején. Ezen személyek közül emeltem ki Pongrácz Imrét, Petróczy Tamást és Csík-Karczfalvi Mártonffy Györgyöt, akik, mint esperesek és kanonokok komoly részt vállaltak a kánoni látogatások lebonyolításában. Ezen munkájuk mellett róluk megállapíthattuk róluk, hogy szintén minden szempontból alkalmasak voltak a rájuk háruló feladatok elvégzésére és a személyes hitelesség területén is megállták a helyüket.

Legyen az ő életük és szolgálatuk mindannyiunk számára lelkesítő példa a saját szolgálatunkkal járó feladatok és kihívások maradéktalan teljesítéséhez!